

חובת לימוד המקורות

שו"ת הרא"ש כלל לא סי' ט (מובא בהקדמה לכסף משנה) - וכן טועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן בקיאים בגמרא, לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור ולאסור את המותר. כי לא עשה כשאר המחברים, שהביאו ראיות לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא, ומתוך זה יכול לעמוד על העיקר ועל האמת. אבל הוא כתב ספרו כמתנבא מפי הגבורה, בלא טעם ובלא ראיה, וכל הקורא בו סבור שמבין בו, ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא, אין מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדין ובהוראה. לכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות, אם לא שימצא ראיה בגמרא. וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצלונה, שהיה בקי בתלמוד סדרי, ואמר: **תמהתי על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בספרי הרמב"ם ז"ל ומורים ודנים מתוך ספריו** וסבורין שיכירו בהם. כי אמר: אני מכיר בעצמי, כי בגי' סדרים שלמדתי, אני מבין כשאני קורא בספריו, אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים, אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו. **ושם בכלל מג סי' יב - ... אלא שתפח רוחן של אותן הבאים לדון על פי ספרי וחבורי גדולים, ואינם יודעים כלל לא במשנה ולא בגמרא;** שלפעמים טעה הסופר בין חיוב לפטור, או בין אסור למותר, או מחמת קוצר דעתם לא יבינו דברי המחברים לאשורן ובאים לידי טעות...

מהר"ל מפראג בספר נתיבות עולם, נתיב התורה סוף פרק טו - ... ואין זה נחשב תורה כאשר אין יודע בירור טעם המשנה והתורה... אבל בדור הזה אם היו פוסקים הלכה מתוך המשנה היה זה די... רק שהם פוסקים הלכה מתוך הפוסקים אשר נתחברו להורות הלכה למעשה ולא נעשו ללמד אותם רק לפסוק מהם, ודבר זה יותר רחוק מן הדעת. ... הרמב"ם ז"ל והטור ז"ל אע"ג שגם הם חיברו הפוסקים בלא בירור, לא היה דעתם רק להורות סוף ההלכה ואשר הוא עולה מתוך התלמוד. אבל לפסוק האדם מתוכה מבלי שידע מאיזה מקום יוצא הדין רק הלכתא בלא טעמא, לא עלה על דעתם ועל מחשבותם... ואילו ידעו המחברים כי החבורים ההם היו גורמין שיהו עוזבים את התלמוד לגמרי והיו פוסקין מתוך החיבורים, לא היו מחברים אותם. כי יותר ראוי ויותר נכון שיהיה פוסק מתוך התלמוד...

רבי מרדכי יפה בספר לבוש התכלת בהקדמה לאו"ח - ... וראיתי כי קצור קצרה ידם מאוד [של השו"ע והרמ"א]... כי הם לרוחב ביתם ובקיאותם שהיו בקיאים בכל שיטת הגמרא והפוסקים והיו גלויים להם טעמי כל דין ודין בעל פה, לא כתבו רק ראשי הפרקים ופסקי הדינים בקיצור מופלג, כאילו היו כולם הלכה למשה מסיני בלא טעמים, אשר לא יגיע מזה תועלת מספיק רק להם ולאשר בגילם. והנה הם ערכו שולחנם בכל מיני מעדנים מגדים כפרים עם נרדים, אך האכילונם [מאכלים] כתפל בלי מלח, ואף כי כל חכם לב כל אוכל יטעם בטעם הידוע להם, אבל לנו האביונים איך יטעם אוכל תפל בלי מלח? כי אי אפשר לדין בלא טעם כמו שאי אפשר לאוכל בלי מלח. ולא עוד אלא כי גם ע"י הטעמים יזכר כל דין ודין יותר על בוריו (כבדה כדב) ... כשהוא טורח ויגע ומחשב להבין טעמו של דבר, זהו עיקר שכר לימודו... שצריך ומוטל על האדם לפשפש ולדקדק בירור כל דין ודין... כי דבר ברור הוא שמי שיקרא בספריהם (שו"ע והרמ"א) ולא יקרא בטור או בספר בית יוסף עצמו, באורך הימים יהיו אותם הדברים כזרים בעיני כל קורא, שלא ידע מהם דבר ולא יהיו מורגלים בפיו...

הסמ"ע בהקדמתו לחושן משפט ד"ה החמישית - ... כוונתן של השו"ע והרמ"א שלא יפסקו מתוכם, כי אם מי שלמד תחילה דברי בעל הטורים עם פירוש הב"י, וידע מתוכן מקום כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים, וכדי שלא יזונו מזכרונם הדברים, חיברו השו"ע להיות עומד לפנייהם למזכרת. משא"כ בזמנינו רוצים ללמוד התורה על רגל אחת מתוך השו"ע, והן מחריבי עמנו הפרו ברית תורת אלוקנו וגורמים רעה לנפשם. וכמו שדרשו על הפסוק (משלי זכב) 'כי רבים חללים הפילה' - הן אלו שלא הגיעו להוראה ומורים (סוטה כבא). ואני אומר דגם סיפא דקרא ד'עצומים' כל הרוגיה' - רמז לאלו המעצימים עיניהם מראות במקור הדין והטעם, כי אף שהגיעו להוראה, כל שפוסקים מתוך דברי השו"ע הסתום והחתום, אינם מבינים גוף הדברים על בוריים... (עד כאן דבריו עם שינויים קלים).

מהרש"א סוטה כבא, ד"ה ירא את ה' - ... ובדורות הללו אותן שמורים הלכה מתוך שו"ע, והרי הם אין יודעים טעם העניין של כל דבר, אם לא ידקדקו מתחילה בדבר מתוך התלמוד, שהוא שימוש תלמידי חכמים, וטעות נפל בהוראתם, והרי הם בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. (וע"ע בפת"ש יורה דעה סימן רמב סק"ח).

שו"ת מהר"ם לובלין סימן קב - ... אין מדרכי ועסקי בספר שו"ע, כי הוא ספר חתום מחובר מחלקים רבים. והרבה פעמים מה שיצדק נפרד, לא יצדק מחובר... ושם בסימן קלה - ... אין מדרכי להעמיד שום יסוד ובנין של פסק דין על ספרים כאלו [כשו"ע והלבוש], שהם כראשי פרקים ואינם מובנים, ורבים נכשלים בדבריהם להתיר את האסור או לזכות את החייב או בהפוך בעוונותינו הרבים... ולא אאריך בראיות מדברי הגמרא והפוסקים הראשונים והאחרונים כהרגלי לעשות בכל התשובות שאני משיב לשואלי דבר...

הגר"א בביאורו למשלי פרק י פסוק ד - "ראש עֶשֶׂה כִּי רָמְיָה וְיָד חֲרוּצִים תַּעֲשִׂיר" - ... ועוד שקאי על התורה, שהכפ רמיה, מי שלומד ברמיה, והיינו שאינו לומד השרשי דינין, רק הקיצור דינים, בכדי להראות שהוא יודע כל הדינים, זה [עושה] אותו לראש, כי לסוף שישכח גם אותם מחמת שאינו יודע שרשן, אבל יד חרוצים - מי שלומד הדין עם שרשו ויודע כל דת ודין, יתעשיר, שידע הכל.

רבי חיים מוולוז'ין בספר כתר ראש (אות מט) [בסידור אשי ישראל] - ... והלומד פוסק בלא גמרא, אומרים ההמון שזה כדגים בלא פלפולין, ורבינו (הגר"א) אמר: כפלפולין בלא דגים! (הובא בשו"ת משנה הלכות חלק ח סימן רמז שער ב, ובשו"ת יביע אומר ח"א או"ח דברי פתיחה)

מסקנת הדברים - שאין ללמוד להסתפק בספרי המלקטים, אלא ילמד תחילה את הגמרא והראשונים [לפי ההדרכה שלהלן במבואות לטור והב"י, שעמל רב הושקע בהכנתם], ורק אח"כ ילמד את הטור, הב"י, השו"ע ונו"כ שיהיו לפניו פרוסים כשמלה. ומכאן תוכחה מגולה ללומדים המחפשים קיצורי דרך ואינם מעיינים במקורות הדין, יתכן שבדרך זו יצליחו להיבחן על לימודם, אך ודאי שלא זו הדרך להיות תלמיד חכם, שעליו יאמר "כזה ראה וקדש"!